

Matkailualan verkostoyliopisto osana matkailualan opetuksen ja tutkimuksen kehitystä

The Finnish University Network for Tourism Studies as part of the development of teaching and research in the tourism industry

Ulla Ritola-Pesonen, Matkailualan verkostoyliopiston suunnittelupäällikkö (eläkkeellä)

Antti Honkanen, Matkailualan verkostoyliopiston entinen johtaja

Tiivistelmä

Matkailualan verkostoyliopisto perustettiin vuonna 1994 antamaan matkailualan korkeakouluopetusta yliopistojen välisenä yhteistyönä. Yliopistolain (558/2009) muutos ja yliopistojen välisen kilpalun koveneminen kuitenkin johtivat toiminnan lakkauttamiseen muutama vuosi sitten. Matkailualan verkostoyliopistolla on ollut merkittävä rooli yliopistollisen matkailukoulutuksen ja tutkimuksen kehittämisessä Suomessa.

Avainsanat: korkeakoulutus, matkailuala, matkailututkimus

Abstract

This paper discusses the history of the Finnish University Network for Tourism Studies (FUNTS). FUNTS began tourism higher education as a university collaboration in 1994. Changes to the University Act (558/2009) and intensified competition among universities led to the discontinuation of its operations a few years ago. However, the FUNTS has played a significant role in the development of tourism higher education and research in Finland.

Keywords: higher education, tourism, tourism research

Suomen talous oli vuonna 1992 syöksymässä syvään taantumaa. Työttömyys kasvoi, vanhojen toimialojen ja toimintatapojen tilalle oli löydettävä uusia ratkaisuja. Tuolloin ei vielä tiedetty, että Suomi liittyisi Euroopan unionin jäseneksi vain kolme vuotta myöhemmin. Mikkelin läänissä (Etelä-Savon maakunta) päätettiin vastata ajan haasteisiin panostamalla alueellisen kehitystyön vetureina verkostoyliopistoihin, joissa korkeakouluopetusta toteutetaan yliopistojen yhteistyönä. Verkosto ei tarkoittanut tulossa olevaa internettiä, vaikka verkko-opetuksesta silloinkin jo haaveiltiin, vaan yhteistyön muotoa. Faksi edusti vielä arkipäivässä uusinta viestintäteknikkaa, joskin tietokoneita oli jo käytössä.

Matkailualan verkostoyliopiston selvitystyö annettiin tehtäväksi Joensuun yliopiston Savonlinnan yksikköön. Selvityksessä osoittautui, että eri yliopistoissa oli matkailualan tutkimuksesta kiinnostuneita opettajia ja tutkijoita, joilla oli jo vakiintunutta yhteistyötä. Elokuussa 1992 Hailuodon tapaamisen tuloksena päätettiin käynnistää Matkailualan verkostoyliopiston suunnittelutyö osana Mikkelin läänin kehittämishanketta. Savonlinna matkailu- ja kulttuurikaupunkina sopi hyvin verkoston kotipesäksi.

Yliopistojen tutkijoista ja opettajista koostunut ”professorityöryhmä” mietti yhdessä tulevan opetuksen rakennetta, tavoitteita ja monitieteisiä sisältöjä. Opetus toteutettaisiin opiskelijan omaa pääainetta tukevina laajana sivuaineopintona. Tavoitteena oli, että erityisesti ne opiskelijat, jotka olivat kiinnostuneita laatimaan oman pääaineen pro gradun matkailun aihepiiristä, hakeutuisivat opintoihin. Näin opetukseen sisältyi myös syventävien opintojen tasoisia ja jatkokoulukseen sisällytettäviä opintojaksoja niille jatko-opiskelijoille, joiden tutkimuksen aihepiiri käsitteli matkailua. Vuosittain verkoston opiskelijoina oli läsnä pari sataa opiskelijaa.

Rahoituksesta ja toimintamallista keskusteltiin syksyllä 1994 ”suuressa kokouksessa” opetusministeriössä. Verkostomallia pidettiin hyvänä, mutta yliopistot eivät olleet kovin innokkaita ottamaan omaan rahoitukseensa uusia avauksia. Verkostomallisia opintoja halettiin toteuttaa useilla muillakin teemoilla. Samaisena syksynä suomalaiset kuitenkin äänestivät kyllä Euroopan unionille. Euroopan unionin rahoituksella toteutettavat hankkeet mahdollistivat uusia toimintatapoja.

Yliopistojen välinen sopimus matkailuopetuksen toteuttamisesta yliopistoverkostona allekirjoitettiin joulukuussa 1994 kahdeksan yliopiston voimin, vaikka rahoitus oli vielä silloin ratkaisematta. Mikkelin lääni kuitenkin mahdollisti Euroopan unionin sosiaalirahaston ja osittain opetusministeriön rahoituksella Matkailualan verkostoyliopiston kehittämisen ja toiminnan pyrkimyksenään laajentaa korkeakoulutasoista opetusta alueellaan. Myös Savonlinnan kaupunki tuki opetuksen ja tietopalvelujen kehittämistä.

Ensimmäinen opiskelijahaku 50 opiskelijalle käynnistyi jo keväällä 1995 ja opinnot alkoivat Olavinlinnan seminaarilla syyskuussa. Opetus oli kunkin verkoston jäsenyliopiston omaa opetusta, josta vastuun kantoi jokin yliopiston tiedekunnista. Matkailualan verkostoyliopiston hallinto oli hankevaiheen ajan osa Joensuun yliopiston Savonlinnan täydennyskoulutusyksikköä. Vuonna 2001 Joensuun yliopisto perusti Savonlinnan kampukselle erillislaitoksen, matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksen. Hankevaiheen päätyttyä laitoksen pääasiallinen rahoitus tuli opetusministeriön myöntämästä rahoituksesta yliopis-

tojen verkostotoiminnan ylläpitämiseksi ja osin yliopistojen budjetista. Laitos hankki myös ulkopuolista rahoitusta. Sen osuus kasvoi merkittävästi vuonna 2007, jolloin erillislaitoksen toimintaan liitettiin Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen matkailualan hankkeet. Sopimuksen lisäyksillä verkostoon liittyi uusia kumppaneita ja laajimmillaan verkosto kattoi 17 yliopistoa.

Matkailualan korkeakouluopetuksen kehittäminen oli osa kansallisen ja alueellisen mission toteutusta: matkailusta haluttiin merkittävää palvelujen vientiä Suomeen, uusia yrityksiä ja uusia työpaikkoja. Ala oli vetovoimainen opiskelijoiden keskuudessa ja alan koulutustarjontaan panostettiin myös muualla kuin yliopistoissa. Opetusta ei kuitenkaan ole ilman opettajia. Matkailualan verkostoyliopiston tutkinto-opetuksen rinnalla käynnistettiin matkailun PD-koulutus (Professional Development) täyttämään tätä tarvetta. Samoihin aikoihin korkeakouluopetus oli ison muutoksen edessä, kun ammattikorkeakoulujen toiminta oli käynnistymässä. Opettajat tarvitsivat lisää teoreettista osaamista ja matkailualan PD-koulutus oli tähän tarpeeseen hyvä väylä, sen suoritti myös moni alan ammattilainen.

Rinnan opetuksen kanssa käynnistettiin erityisesti yrityksiä tukemaan osaamiskushmanke, jossa Savonlinnan vastuulla on kestävän matkailun näkökulma. Matkailuala tunnisti 90-luvun muospaineet ja hankkeissa etsittiin toimintamalleja ja liikeideoita ympäristöhaasteiden ymmärtämiseksi ja luonnon vahvuuksien pohjalta. Savonlinnan kampuskirjaston yhteyteen perustettiin matkailualan tietopalvelu ja koottiin laaja ja monipuolinen tutkimuskirjallisuus, joka Matkailualan verkostoyliopiston aloittaessa oli vähissä yliopistojen kokoelmissa.

Matkailualan verkostoyliopiston opetus toteutettiin moduulimuotoisesti. Usein osin tai kokonaan yrityksissä toteutuneille intensiivijaksoille osallistui tutkinto-opiskelijoita ja matkailualan ammattiosajia osana täydennyskoulutusta. Verkostot vahvistuivat moneen suuntaan: kotimaiset ja kansainväliset opettajat, yliopisto- ja ammattikorkeakoulu opettajat, nuoret, alalle hakeutuvat ja kokeneet alan osaajat. Uudistusten vuosina oli hyvä, että yliopisto-opetus ja ammattikorkeakouluopetus konkreettisesti rakentuivat rinnakkain. 2000-luvulla toteutettiin Savonlinnan kampuksella rinnan matkailualan opetuksen kanssa myös vapaa-ajan ja virkistyspalvelujen maisteriohjelma yhteiskuntatieteiden tiedekunnan opetuksena. Ohjelmasta valmistui useita ammattikorkeakoulujen opettajia, jotka näin saivat vaadittavan kelpoisuuden opettajan tehtäviin.

Savonlinnassa panostettiin kansainväliseen alan yhteistyöhön ja vertaisarviointiin. Vuosien mittaan järjestettiin useita kansainvälisiä konferensseja. Laadunseuranta tuli osaksi tavoitteellista kehittämistyötä. Matkailualan verkostoyliopiston vuosiraportit toimivat laaturaportteina, joiden pohjalta johtoryhmä laati toimintasuunnitelmat. Sisäisen laatu-työn lisäksi osallistuttiin ulkoisiin arviointeihin ja tehtiin kaksi seurantaa opiskelijoiden työllistymisestä.

Opettajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden kansainväliset yhteydet laajenivat ja vahvistuivat. Kansainvälinen yhteistyö oli keskeinen osa kehittämistyön ”infrastruktuuria”. Hyvät kansainväliset ja kotimaiset yhteydet tukivat myös Suomen Akatemian rahoittamia

tutkimushankkeita. Tutkimuksen kehittymistä osoittaa myös 2004 Helsingissä perustettu Suomen matkailututkimuksen seura, jonka synnyssä Matkailualan verkostoyliopistolla oli merkittävä rooli.

2000-luvun edetessä toimintaa supistavat uhkakuvat olivat jo nurkan takana. Paljon keskustelua ja kritiikkiäkin herättänyt yliopistolain (7/2009) uudistus korosti yliopistojen itsenäisyyttä ja samalla laittoi yliopistot kilpailemaan keskenään rahoituksesta. Jos aiemmin korostettiin yliopistojen välistä yhteistyötä, nyt edellytettiin profilointia ja erottautumista. Verkostomuotoiselle toiminnalle muutos oli myrkyä.

Joensuun yliopisto ja Kuopion yliopisto yhdistyivät Itä-Suomen yliopistoksi vuonna 2010. Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos siirtyi osaksi yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekuntaa. Tiedekunnassa otettiin käyttöön opetusministeriön rahanjakomalli lähes sellaisenaan. Malli ei juurikaan tukenut sivuaineopetusta. Vaikka rahoitus supistui huomattavasti aiemmasta, ensimmäinen yliopistojen jäsenmaksuihin perustuva sopimuskausi 2010–2012 sujui hyvin kymmenen yliopiston yhteistyönä.

Yliopistolain uudistusta seurasivat koulutusleikkaukset. Yliopistot pyrkivät profiloitumaan omiin vahvuusalueisiinsa vähentämällä oppiaineita ja lakkauttamalla sivuaineita. Samaan aikaan Itä-Suomen yliopiston vuosia kestäneet yt-neuvottelut olivat osumassa myös Savonlinnan yksiköihin. Kampuksen toiminta päätettiin siirtää Joensuuhun. Matkailualan verkostoyliopiston koordinaatioyksikön rahoitus oli vuosittain vaakalaudalla, minkä takia sen toimintaa jouduttiin tukemaan hankerahalla sekä tutkimustoiminnan tuotoilla, mikä herätti osassa henkilökuntaa närkästystä. Yt-neuvottelujen lopputuloksena matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos tuli osaksi kauppatieteitä Joensuun kampukselle vuoden 2017 alusta.

Matkailualan verkostoyliopiston perintö elää Itä-Suomen yliopiston kauppatieteiden maisteriohjelmassa, mutta myös eräiden muiden yliopistojen pääaineen suuntautumisvaihtoehtoissa (esim. Oulun yliopisto) tai tarjottavina matkailuopetuksen kokonaisuudessa (esim. Turun yliopisto). Matkailututkimusta tehdään useammassa yliopistossa niin, että keskeisillä toimijoilla on taustaa Matkailualan verkostoyliopistossa. Jotain kuitenkin puuttuu. Esimerkiksi yliopisto-opettaja FT Maija Mäki nosti Varsinais-Suomen matkailuparlamentin (7.2.2023) esitelmässä ”Matkailualan osaajapulan tilannekuva ja tulevaisuus” esiin huolen siitä saadaanko matkailualan korkeakoulutuksen saaneita houkutelua alueille, joissa koulutusta ei ole saatavilla. Hänen mukaansa Matkailualan verkostoyliopiston rooli oli tässä merkittävä ja alueellisesti tasa-arvoistava.

Lähteet

Matkailualan verkostoyliopiston toimintakertomus ja laadunseuranta (2001). Matkailualan verkostoyliopiston muistio.

Matkailualan verkostoyliopiston vuosiraportti 2009 (2010). Matkailualan verkostoyliopiston muistio.

Matkailualan verkostoyliopiston vuosiraportit 2010 (2011). Matkailualan verkostoyliopiston muistio.

Moisio, S. (2005). Matkailualan verkostoyliopiston arviointiraportti. Opetusministeriön muistio.

Sihvonen, J., Kokkonen, P., Ritola-Pesonen, U., & Skyttä, M. (2001). Matkailualan opetuksen ja tutkimuksen kehittäminen verkostoyliopistona 1995–2001. Matkailualan verkostoyliopiston hankevaiheen toiminta. Matkailualan verkostoyliopiston julkaisuja 2.